

21661

21662

21663

891.99.092

G-79

84

ԿԱՍԹՕՆ ՊԵՐԺԸՐԷ

ԵՐԶԱՆԻԿ ՄԱՐԴ ՄԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂՂԻԱՐԷՆԷ

ԳԱԲՐԻԷԼ ԳՐԱՍԷՐԵԱՆ

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک رخصتیلہ طبع اول منشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ

1880

34

4725

ԵՐԶԱՆԻԿ ՄԱՐԴ ՄԸ

Ա.

Լուսինի քարատափին վրայ հսկող խաղա-
 ղութեան պահապանը Սէն դետին ափանց
 վրայ՝ Սրհեստից եւ Քարուղելի կամրջոց մէջ
 տեղը մարդոց բազմութիւն մը նշմարեցին :
 Թէպէտ եւ շատոնց լսւոյած՝ սակայն դեռ
 առաւօտ էր : Յուլիսի մէջ արեւը Փարիզ-
 ցիներէն առաջ կ'ելնէ : Ուրեմն արտաքոյ
 կարգի դէպք մը պէտք էր, որ այդպիսի
 ընդհանրապէս ամայի տեղ մը ժողովէր ա՛յդ-
 չափ բազմութիւն ա՛յդչափ կանուխ ժամա-
 նակ : Բազմութեան վրայ ո՛չ աղմուկ, ո՛չ
 անհանգստութիւն եւ ո՛չ ալ շփոթութիւն
 կ'երեւէր : Ըսել է որ մի միայն հետաքրքր-
 րութեամբ ժողովուած էր հոն : Այսու հան-
 դերձ հասարակաց խաղաղութեան պաշտօ-
 նէից պարտքն էր երթալ այն տեղ : Թէ-
 պէտ եւ հոն այն միջոցին ընելիք բան մը
 չունէին, սակայն գետափանց վրայ պա-
 տահած դէպքերն շատ անգամ պատճառ

628
40

կուտան վարձատրութեանց . հետեւապէս դժուարութիւն մը չունեցան հոն խռնող քանի մը հետաքրքիրները հեռացնելու , եւ անակընկալ տեսարան մը բացուեցաւ առջեւին :

Մարդ մը փռուած էր գետինն , անշարժ , աչքերը գոցած , բոլորովին մերկ վիճակի մէջ :

— Մեռե՞ր է , հարցուց սլահապաններէն մին :

— Ո՛չ , պատասխանեց ներկայից մին կամաց ձայնով մը , կը ննջէ :

Արդարեւ այս մարդուս դիրքը բնական էր . իւր դիմաց գիծերը բնաւ վիշտ մը չէին յայտնէր . մինչեւ անգամ կը նշմարուէր շքեղութեան շարժումը՝ որով կանոնաւորապէս վեր կ'երնէր կուրծքը միջոց միջոց :

— Ո՞ւր են իւր զգեստները , հարցուց միւս սլահապանը՝ աչքերը պտըտցնելով շքեղակայից վրայ :

— Ո՛հ , ի՛նչպէս գեղեցիկ է , ըսաւ բարի , հերարձակ , կարճ չափիկ հագած կին մը . եւ այս դիտողութիւնս ըրաւ առանց չարամտութեան , միայն իւր արուեստական զգացումներ յայտնելու համար :

Ստուգապէս գեղեցիկ մարդ մըն էր այս . դեռ սեւագոյն մազերով չրջապատեալ եւ խնամօք կտրուած բարակ մօրուքով գեղե-

ցիկ գլուխ մ'ունէր : Ոտքերն ու ձեռքերն շատ վայելուչ էին , ակադի նման վարդա-գոյն եղունգներով , եւ որ ամենէն հազուագիւտն է քաղաքակրթեալ մարդոց մէջ , բազկաց եւ ազդերաց մէջ ճիշդ համեմատութիւն մ'ունէր : Վերջապէս մարմնոյն սպիտակութիւնը ցոյց կուտար թէ այս մարդս սովորութիւն չունէր այսպէս օդոց անբարեխառնութեան ենթարկուելու :

— Ե՛լ նայինք , գոչեց վայրագաբար պաշտօնէից մին՝ ննջողին թեւը ցնցելով :

Մարդն արթնցաւ : Աչքերը բանալով բնաւ զարմացում մը չյայտնեց ա՛յնչափ մարդոց մէջ տեղը գտնելով զինքը , եւ բնաւ չը շիթեցաւ գտնուած վիճակին վրայ : Կամաց մը մատներն աչքերուն վրայ պտըտցուց . յօրանջելու փափաքը զսպեց , ելաւ նստաւ , եւ շատ բնական ձայնով մը հարցուց .

— Ի՞նչ կայ :

— Ի՛նչ կայ մի , բեզի հարցնելու է . ի՞նչ կ'ընես հոգ :

— Կը ննջէի :

— Ա՛յս վիճակիս մէջ ա՛յս տեղ չենք նստար . ո՞ւր են զգեստներդ :

— Չունիմ :

— Կողոպտեցի՞ն զքեզ :

— Ես մարդու համար սոքա ստանութիւն

չեմ' ըներ . պարզապէս կ'ըսեմ թէ՛ զգեստ չունիմ :

— Այդ կ'երեւի կոր . բայց ի՞նչ ըրիր զգեստներդ :

Այս հարցաքննեալ մարդս շատաբան չէր իրեն այնպէս թուեցաւ թէ՛ արդէն շատ խօսած էր . և զինքը չըջապատող բազմութեան վրայ անտարբեր հայեցուածք մը դարձնելով բնաւ պատասխան մը չտուաւ այնուհետեւ :

— Լա՛ւ , երթանք , ըսաւ պահապանը . պաշտօնատեղին երթաս նէ հոն կը պատասխանես :

Այսպէս ըսելով կը պատրաստուէր մարդն ոտքի հանելու եւ մէկ թեւէն բռնելու , մինչդեռ իւր ընկերն ալ միւս թեւէն պիտի բռնէր , երբ նմարեց որ անկարելի էր Փարիզու փողոցներուն մէջէն տանիլ այսպիսի մէկ մարդ մը :

Փարատափին վրայ արդէն խռնեալ հետաքրքիրք՝ որոնց թիւը վայրկենէ վայրկեան կ'աւելնար , անշուշտ չպիտի վրիպէին անոր ուղեկցելէ . փողոցներուն մէջ պատահող բոլոր անցաւորք՝ յորս առաւօտեան կեանքը կ'սկսէր զարթնուլ , այս ուղեկցութեան պիտի միանային , եւ տասն հազար հոգիի չափ պիտի գային խռնէին պաշտօնատեղւոյն առաջ . և այնուհետեւ չըջապայութիւնը

հաստատել շատ դժուարին պիտի ըլլար :

Երկու պահապանները խորհրդակցութեան նստան . եւ արագ արագ խօսակցութենէ մը ետքը՝ ասոնցմէ մին զատուեցաւ միւսէն , երթալու ոստիկանատունն եւ հրահանգ խնդրելու , մինչդեռ միւսը պահպանութիւն կ'ընէր վերոյիշեալ մարդուն ըով , որպէս զի չըլլայ թէ՛ փախչի եւ գայթակղութիւն պատճառէ ժողովրդեան : Բայց որովհետեւ մինակ էր եւ չէր ուզեր հեռանալ իւր բանտարկեալէն , ո՛րչափ որ ալ պարզամիտ ժողովուրդը ցրուելու յորդորեց , բնաւ մտիկ ընող չեղաւ : Ասկից զատ , Լուվրի կամ անոր դիմացի Մալքէ բարափին կամ Արհեստից կամ Փարուզէլի կամ մըրջոց վրայէն անցնող բոլոր մարդիկ , գետափին վրայ տեսնելով այս անսովոր բազմութիւնը , կուգային հասկնալու եղելութիւնը եւ հոն կը մնային :

Այնպէս որ մէկ քանի վայրկենի մէջ գետափնը լցուեցաւ հոժ եւ խիտ բազմութեամբ եւ ամէնքը մէկ մէկ կերպ մեկնութիւն կուտային եղելութեան :

Բանտարկելոյն մօտ եղողները տեսնելով մերկ մարդ մը ոստիկանութեան պաշտօնէի մը պահպանութեանը տակ , բնականաբար վարչական բռնապետութեան այս զոհին կողմը բռնեցին , ոմանք ալ ջանացին հետը խօսիլ :

Հարցուցին իրեն թէ անօթի՞ էր: Պատասխանեց թէ առջի իրիկուընէ ի վեր բան դրած չէր բերանը. ասի վշտացուցիչ բան մը չէր, որովհետեւ դեռ քանի մը ժամէ ի վեր էր որ առաւօտ եղած էր. բայց մարդոց կարեկցութիւնը չարժեցաւ, եւ լուր տարածուեցաւ թէ այս մարդս անօթութեանէն եղեր էր այսպէս, եւ ամէն կողմէ բերին անոր հաց, արգանակ, միս եւ գինի: Խաղաղութեան սլահապանը անկարող էր իւր բանտարկեալը պահպանելու այնչափ համակրութեանց դէմ: Եւ չէր ուզեր ալ ունայն տեղ անդութ երեւիլ. ուստի բանտարկեալը նախաճաշն ըրաւ լաւ փսորժակով, մինչդեռ ուրիշ զթասիրտ անձինք ստակ հաւաքելու կ'ենէին փեղոյր մը պըտըտցնելով ի նպաստ այս մարդուս:

— Կ'երեւի թէ վտանգաւոր չարագործ մըն է, կ'ըսէին ոմանք:

— Բնա՛ւ, կը պատասխանէին այլք, ընկըղմեալ մէկն է:

— Ուրեմն ինչո՞ւ համար բռներ են:

— Որովհետեւ այս տեղ ընկղմիւլ արգելեալ է, կ'ըսէր սրիկային մէկը:

— Զգեստները հանելին պակասութիւն մը, անիրաւութիւն մըն է:

— Ոստիկանութիւնն անիրաւութենէ զատ ուրիշ ի՞նչ կ'ընէ:

Վերջապէս միւս պահապանն ոստիկանատունէն վերադարձաւ ուրիշ պահապաններով եւ պատգարակաւ մը: Մարդը պառկեցուցին պատգարակին մէջ, հանգանակութեան գումարն ընդունելէն վերջը՝ զոր պահեց ձեռքին մէջ՝ գրպան չունենալուն համար. կտաւները լաւ մը գոցեցին, եւ ճանբայ ելան ոստիկանատունն երթալու համար: Քանի մը ժամ վերջը՝ կարգն ու կանոնաւորութիւնը հաստատուած էր. բայց խուճախ խուճախ մարդիկ դեռ կեցան գետափանց վրայ մինչեւ որ արեւը մարը մտաւ, մտածելով որ՝ որովհետեւ կ'սպասէին, բան մը պիտի պատահէր:

Ոստիկանութեան պաշտօնեայն՝ երբ մարդն իրեն տարին, նախ եւ առաջ անոր անունն հարցուց:

— Ես անուն չունիմ:

— Ո՛հ, չէք ուզեր ինքզինքնիդ ճանչցընել. այս ծանօթ դրութիւն մի է. սակայն շատ անգամ չյաջողիր: Ո՛ւր կը բնակիք:

— Բնակարան չունիմ:

— Բնականաբար: Ասի ձեր առաջին պատասխանին հետեւութիւնն է: Իսկ եթէ ձեզի հարցնեմ ո՞ւրկից կուգաք, ինձի պիտի պատասխանէք, եւ ո՛չ մէկ տեղէ մը:

— Այո՛:

— Շատ պղէկ: Ես հիմակ դձեղ Տէբօ

պիտի խրկեմ. բայց չեմ կրնար զձեզ խըրկել այս վիճակին մէջ: Քիչ մը խօսինք հետերնիդ:

Եւ հրաման պիտի տայր որ այս ձերբակալ մարդուն հետ միայնակ թողուն զինքը, բայց միտքը փոխեց: Խայտառակ եւ ծաղրական երեւցաւ իրեն խօսակցութեան սկսիլ մերկ մարդու մը հետ. մարդ խրկեց իւր տունը որ մէկ հին քանդակ եւ հին «էփրէ» մը բերեն: Ասի արտաքոյ կարգի բան մըն էր. ոստիկանութեան պաշտօնեայ մը անշուշտ չէր կրնար իւր ծախիւքը հոգալ այս կերպով ձերբակալեալ մարդոց հանդերձները: Բայց մտածեց որ այս բացառիկ դէպք մըն էր, եւ անշուշտ ամէն ատեն պատահելիք բան մը չէր, որով այս սկըզբունքիս կապուելու պարտաւորէր: Հիմակ խնդիրը մնաց գիտնալու թէ արդեօք այս մարդս պիտի հաւանէ՞ր կամովին հագնելու իրեն ընծայուած զգեստները: Բարեբաղդաբար բնաւ դժուարութիւն չըրաւ:

Խաղաղութեան պաշտօնէից գնդապետը դիտողութիւն ըրաւ որ, եթէ ոստիկանութեան պաշտօնեայն նոյն զգեստներ տալու բարութիւնը չունենար, կարելի էր զանի հագուեցնել իւր ծախիւքը. — Դրամ ունի, ըսաւ:

Արդարեւ, մարդը ձեռքը բացաւ. մէջը

կար 87 Փրանք 50 սանթիմ, որ հաւաքուած էր հանգանակութեամբ:

— Կրնար զայդ պահել, ըսաւ պաշտօնեայն. դրէ՛ք գրպանս:

Յետոյ դուրս հանել տուաւ զամէնքը, նստեցուց մարդը, եւ անոր ըսաւ սիրալիր եղանակաւ.

— Ձեմ հասկնար թէ ո՞րպիսի կատակ է այս: Դուք չնորհչով մարդ մը կը նմանիք. մաքուր էք. լաւ կը խօսիք. լաւ ձեւեր ունիք. չարագործի մը տալաւորութիւնը չունիք, եւ ես չեմ ուզեր պահել զձեզ: Բայց սակայն պէտք է որ իրաւանց երեւոյթ մը տաք ինձ, որպէս զի ազատ թողում զձեզ: Ըրած բաներնիդ բացարձակապէս անսովոր բան մըն է. դուք պատճառ տուիք ա՛յնչափ մեծ բազմութեան մը ժողովուելուն, եւ ընդունելի եւ ներելի չէ, որ ցերեկ ատեն, Փարիզու մէջ տեղը, մարդ երեւի ա՛յն վիճակին մէջ՝ յորում դուք գտնուեցայք: Ասոր ի՞նչ նպատակի համար ըլլա՛ն աղէկ կ'ըլլայ որ ինձի ըսէք. մենք վայրենիներ չենք, եւ ես չեմ ուզեր այս գործին տալ պէտք եղածէն աւելի կարեւորութիւն: Բայց ի՞նչ բան եղաւ ձեր շարժառիթը: Արդեօք Սէնի մէջ լուացուելու՞ գացիք: Ասի արգիլեալ է, բայց վերջապէս... պարտադանցութեան պատժով մը կ'ազատիք: Արդեօք ձեր ջու-

րին մէջ եղած ատեօն առին տարին հանդերձնիդ : Ո՞չ : Անանկ է նէ գրաւի մը համար ըրիք այս բանս : Արդեօք գիշերը քիչ մը աւելի զուարթութեամբ ընթերցիք : Կը տեսնէ՞ք , որ ես ինքնս բացատրութիւն մը տալու միջոցները կը փնտռեմ : Բայց եթէ բնաւ խօսիլ չէք ուզեր . . .

— Շատ երախտագէտ եմ ձեզ , պարո՛ն պաշտօնեայ , ձեր առ իս յայտնած բարեսրտութեան համար : Դուք ինձի զգեստ տուիք , ստակս ինձի թողուցիք , զիս ձանձրոյթէ ազատելու փափաքով կը հարցաքննէք զիս , ձեր այս բարի վարմունքին համար շատ շնորհակալ եմ : Ես կ'ուզէի պատասխանել այս ամէնուն՝ ձեզ տալով ա՛յն բացատրութիւնները զորս կը փափաքիք ունենալ , բայց բոլորովին անկարելի բան մըն է այս ինձի : Ես որոշած եմ բան մը չըսել եւ կրել եւ հանդուրժել այս վիճակիս պատճառելիք ամէն հետեւութեանց : Եթէ պիտի խօսիմ բացուելիք հարցաքննութեանց ժամանակ , ա՛յս ալ պիտի ըլլայ մի միայն ձեր ազնիւ դիտաւորութեան եւ ձեր կատարեալ քաղաքավարութեան յարգանքս եւ մեծարանքս մատուցանելու համար :

— Կը ցաւիմ , պարո՛ն , այժմ ինձ կը մընայ Ատեանին հաղորդել ձեր ձերբակալութեան ատենագրութիւնն եւ խրկել զձեզ ոստիկանութեան դռուը :

Քսան եւ չորս ժամու մէջ ոստիկանութեան հարցաքննիչներէն մին հարցաքննեց այս մարդս . եւ նա՛ նորոգեց իւր յայտնութիւնը , բնաւ ո՛ր եւ է հարցման պատասխանել չէր ուզեր : Փոխանորդն ա՛յն ատեն առաջին դժուարութեան մը հանդիպեցաւ . վասն զի մարդ մը բանտի մէջ պահելու համար , պէտք է անոր անունն արձանագրել , եւ արձանագրութիւնը պէտք է որոշ ըլլայ : Շատ անգամ կը պատահի որ սուտ անուն մը կը տրուի թէպէտ , սակայն վերջապէս անուն մը կը տրուի , եւ ասի բաւական կ'ըլլայ : Կամ մէկը կ'ըլլայ , օրինակի համար դատախազը , որ կը ձանձնայ զամբաստանեալը , եւ զանի կը նշանակէ ո՛ր եւ է կերպով մը : Այս պարագայիս մէջ ամենափոքր տեղեկութիւն մը չը կար : Եւ որովհետեւ ձերբակալեալը գտնուած էր Սէն-Նիքօլա անուն նաւահանգստին բով , բնականաբար ձերբակալեալը կոչուեցաւ Սէն-Նիքօլա նաւահանգստի մարդ , եւ երբ հարկ եղաւ արձանագրութիւնն ընել , հետեւեալ յիշատակութիւնը նշանակուեցաւ մէջը . Տիւբօր (Նիքօլա) : Յետոյ Նիքօլա Տիւբօր անունով որոշուեցաւ դատավարութեան ժամանակ :

Իսկ ամբաստանութեան կէտերը չէին պակսեր : Նիքօլա Տիւբօր ամբաստանեալ էր անպարկեշտութեան , դատարկաշղկութեան եւ մուրացկանութեան յանցանօր :

Կէս գիշերուած տասներկուքը նոր դարկեր էր աղաբաստրեայ եւ ոսկեղէն Լուսի ժրկոչուած փոքրիկ ժամացոյց մը՝ որ դրուած էր Պօրտօ բաղաքը Պ . եւ Տիկին տ'Սրվիլի ապարանաց մէկ ննջարանին մէջ : Տիկին տ'Սրվիլ՝ որ թեթեւ քուռն ունէր , արթնցաւ ժամուռն վերջին թնդիւնէն եւ տեսաւ որ իւր ամուսինն իւր քովը չէր : Ինքը պառկած էր տասն ու կէսին , որ ժամ իննին եւ կէս գիշերուան մէջ տեղ օրինաւոր միջոց մի է : Շատ ուշ պառկելու չէ , շատ կանուխ ալ պառկելու չէ :

Իրեն ա'յնպէս թուեցաւ որ քնացեր էր , բայց չէր գիտեր ո'րչափ ժամանակ : Գուցէ ժամը տասն եւ մէկ զարկած էր . կէսին՝ որ բնաւ տեղեկութիւն մը չէր տար , մտածեց որ դեռ երեսուն երկար վայրկեաններ ըսպասելու էր ժամը քանին ըլլալը գիտնալու համար , ուստի ելաւ անկողինէն :

— Կէս գիշերը կէս ժամ անցեր է , ըսաւ նորէն պառկելով : Ո՛ւր գացած կրնայ ըլլալ : Ի թատրո՞ն : Բայց թատրոնը խիստ մօտ է , պէտք էր տուն դարձած ըլլար : Ակմբատեղի՞ն արդեօք : Բայց նա ինձ խոստացաւ որ մէյ մ'ալ հոն ոտք չ'կոխէ : Այսօր բնաւ տեղ մը ցայգահանդէս չի կայ : Զեմ

կարծեր թէ սրճարան գացած ըլլայ : Արդեօք նա կարոն գետէն անցնիլ ուղեր է խօծողելով մը եւ ա'յն ալ ընկղմե՞ր է : Բայց նա բնաւ խօծողէլ չը նստիր : Գուցէ գողերը վրան յարձակեցան : Դեռ երէկ գիշեր պատահեր էր այդպիսի բան մը :

Ժամը մէկն եղաւ նէ , ա'լ չը համբերեց . բոլորովին ելաւ անկողինէն . ճրագներ վառեց եւ կարդալ ուղեց : Յետոյ իւր սենեկի սպասուհին կանչեց զանգակով .

— Տէրդ բան մը չըսա՞ւ :

— Ո՛չ , Տիկին , դուրս ելաւ ըստ սովորութեան : Յետոյ ժամն երկուք , երեք եղաւ , եւ Սօթէն տուն չը դարձաւ : Այն ատեն սկսաւ նամակ մը գրել .

« Սիրելիդ իմ Սօթէն .

« Ես քեզի ի՞նչ ըրի : Դու լաւ գիտես որ ես կը սիրեմ զքեզ : Տասն տարի է որ ամուսնացեր ենք , ես ուրիշ զբաղմունք մը չունեցայ բայց քեզի հաճոյանալ : Եթէ մէջերնիս բնաւորութեան դժուարութիւններ ծագեցան , ես ամէն բան յանձն առի զանոնք դիւրացնելու համար : Ես քեզ զոհեցի ա'յն սովորութիւններն ու յարաբերութիւնները զորս դու չէիր սիրեր : Գրգռիչ վիճաբանութիւններէ խորչելու համար՝ բնաւ քեզի հակառակ չը խօսելու դրութիւնը ձեռք առի : Ալ աւելին ըրի : Քու ամէն պա-

հանջներդ կատարեցի, եւ ես կրնամ խոստովանիլ եթէ դու չը խոստովանիս, թէ ես ամէն պարագայի մէջ քու կամացդ հպատակելու օրինակը տուի: Եթէ իմ մրցումս միայն քու ցրտութեանդ դէմ ըլլար, գոնէ մխիթարութիւն պիտի ունենայի մտածելով թէ շատ կիներ ինձմէ աւելի երջանիկ չեն: Բայց դու չես կրնար ուրանալ գործած պակասութիւններդ. կնոջ մը դէմ գործուած ամենածանր պակասութիւններ: Թէ որ ուրիշներն ըլլային, կը բարկանային, իրաւացի գանգատներ կ'ընէին, եւ գայթակղութեան եւ գոռութեան տեղի կուտային: Ես բան մը չըսի, բերանս չը բացի: Սպասեցի որ ժամանակը ջնջէ այս յիշատակը եւ այս յիշատակիս նորոգման առիթները նուազեցնէ: Մինչեւ անգամ զուարթերես երեւցայ միշտ, իմ պարտիքս իմ զայրոյթէս վեր դասելով, քեզի համար եղայ սիրալիր եւ հնազանդ ամուսին մը, եւ հարկ չէ ըսել միանգամայն հաւատարիմ: Եւ անհա զիս նորէն կը թողուս, առանց մտածելու թէ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուիմ ես մեր մարդոց, իմ ընտանեաց, մեր բարեկամաց եւ աշխարհի առջեւ քու այսպէս երթալովդ: Կ'աղաչեմ, դարձի՛ր: Եթէ դարձեալ քեզի անհաճոյ բան մը կայ, ըսէ՛ ինձի, եւ ես կ'աշխատիմ որ այն բանը մէջ մ'ալ չըլլայ:

Ես առանց քեզի շատ թշուառ եմ, եւ դու շատ բարի ըլլալովդ իմ վշտանալս չես ուզեր:

« Կը փարիմ քեզ շատ տխրութեամբ, որովհետեւ հեռուէն փարում մի է, սակայն խիստ գորովալի: »

« Գեղ այնչափ սիրող կիներ »

« ՀԱՆՐԻԻԹ »

Նամակ գրելը բան մը չէր. խնդիրը զայն իւր տեղը հասցնելն էր. եւ Տիկին տ'Արվիլ գրած ատենը ճանչցեր էր այս դժուարութիւնս. բայց սկսեր էր գրել իւր վըշտին ազատ ընթացք մը տալու համար, որպէս զի նամակը կարենայ երթալ այս փախըստականիս մէկ հետքը գտնուածին պէս: Վասն զի չէր կրնար տարակուսիլ թէ պարոն տ'Արվիլ թողած գացած էր. եւ այս երրորդ անգամն էր որ կը պատահէր: Առաջին անգամ յայտնապէս իւր արկղերը պատրաստեր, կնոջը փաբեր էր դեռ կառք չը նստած, փողբիկ ճանապարհորդութիւն մը պիտի ընեմ ըսելով եւ այնուհետեւ իւր վրայօք բնաւ լուր մը չէր տուած: Թղթատարով, հեռագրաւ եւ անձնուէր բարեկամաց միջնորդութեամբ որոշեր էր ետ դառնալ: Երկրորդ անգամ, ելած գացած էր պարզ պայուսակով մը, մինչդեռ իւր վիճը պատարագի գացած էր, եւ մարդու չէր ըսեր իւր ուր երթալիքը. շատ շա-

բաթներ շատ յողնութիւններով փնտռուե-
լէն վերջը ուր ըլլալը գիտցուեր էր, եւ
որովհետեւ չէր ուզեր վերադառնալ, հարկ
եղած էր որ կիսն ինք երթայ առնէ զինքը
բերէ գրեթէ բռնութեամբ եւ հաստատէ
զինքը իւր ամուսնական բնակարանին մէջ:

Այս անգամ ա'լ աւելի ծանր էր. իւր
աշխատութեան սենեակն եւ հանդերձա-
խոցը զիտելով հասկցուեցաւ որ բնաւ բան
մը չէր տարած իւր հետը, եւ ո'չ իսկ փոխ-
նորդ շապիկ մը. գաւաղանը ձեռքը դուրս
ելած էր, որպէս թէ փողոցին ծայրն եղող
մէկ բարեկամը տեսնելու գացած ըլլար:
Հետեւապէս լուսցածին պէս կանուխէկ
Տիկին տ'Սրվիլ հօրը եւ մօրը տունը գնաց
եւ այս նոր դէպքս ծանոյց իրենց:

— Բայց վերջապէս այս մարդս ի՞նչ ունի
ինձի դէմ, կ'ըսէր կամաց կամաց լալով,
սպասաւորներն ոտք չը հանելու համար ձայն
չը հանելով: Ես իրեն համար ունիմ ա'յն
ամէն յարգանքն ու պատիւն՝ զորս կին մը
կրնայ ունենալ իւր ամուսնոյն համար: Նիւ-
թական բարեկեցութեան համար կը հսկեմ
որ բանի մը պակասութիւն չ'ունենայ, եւ
կրնամ առանց ինքզինքս շողջորթելու ըսել
թէ տունս շատ կանոնաւոր տուն մի է.
բան մը զանց չեմ ըներ իրեն հաճելի ընկեր
մը ըլլալու համար: Եր կարդամ իւր լրա-

գիրներն ու հանդէսները՝ որոնք գլուխս կը
ձաթեցնեն, որպէս զի կարենամ իրեն պա-
տասխանել երբ խօսելու ըլլայ ադոնց վը-
րայ: Միշտ պատրաստ եմ հետը դուրս ել-
նելու թէ որ օդ առնելու փափաքի, կամ
տունը մնալու, թէ որ տեղէն երեքալ չ'ու-
զէ: Իրեն ընտրութեանը կը թողում իմ
հագնելիքս, կապուելիքս: Չ'ունիմ անանկ
բարեկամ մը կամ բարեկամուհի մը որոնց
սէրը կասկած պատճառէ իրեն: Ես միայն
զինքը կը սիրեմ աշխարհի վրայ եւ փոխա-
դարձութիւն ալ չեմ ուզեր թէ եւ իրա-
ւունք ալ ունիմ. իւր բոլոր բարեկամները
սիրով կ'ընդունիմ, թէպէտ եւ ասոնք հը-
նազգեստ գպրոցի ընկերներ, բանակի ըս-
պաներ են որ միշտ բարեկիրթ չեն, կամ
նոր բարեկամներ՝ որոնց համար մարդ պա-
տասխանատու չէ: Մինչեւ անգամ տիկին
տ'Օսթրաքը տեսնելու հաւանեցայ, որն որ
անշուշտ մարդարիտ մի չէ: Ասկից աւելի
ի՞նչ կրնամ ընել:

— Սիրելի գաւաթս, ըսաւ հայրը, ամենն
այս չէ. մարդս ո'րչափ կատարեալ կին մ'ալ
ունենայ, եթէ բնաւորութիւնը գէշ է, կա-
րելի չէ արգիլել զինքը չուելէ: Ան մինակ
գացած չէ:

— Ահ, ես ադոր չեմ հաւատար. նա՛
միանգամ մոռցաւ ի՞նչ որ ինձ եւ իւր ան-

ձին պարտական էր . ա՛յն ալ անկարեւոր քմահաճութիւն մ'էր , եւ երկար ատենէ ի վեր ա՛յդ ալ վերջացած է : Ասկից զատ , երբ միւս երկու անգամին որ ձգեց գնաց , զինքը գտան միայնակ ա՛յնպիսի տեղ մը՝ որ բնաւ կասկածանաց տեղի չէր տար : Եւ դարձեալ այս անգամ կ'երդնում որ հետը բնաւ մէկը չը կայ : Ո՛չ : Վասն զի նա ինձի դէմ ատելութիւն մ'ունի , անբացատրելի ատելութիւն մը :

— Յաւալին ա՛յն է որ , ըսաւ մայրը , զաւակ չ'ունիք . մարդ կինը կը թողու բայց զաւակները չը թողուր :

— Անշուշտ շատ ցաւալի բան է այս , պատասխանեց Տիկին տ'Արվիլ . բայց ի՞նչ կրնամ ընել ես ասոր : Զգե՛լ երթալով չը փոխուիր այս վիճակս :

— Վերջապէս , ըսին , հիմակ խնդիրը զանի նորէն գտնելու վրան է :

Ասոր վրայ՝ բոլոր գերդաստանն իսկոյն ձեռնարկեց գործի . նամակ գրուեցաւ աւէն կողմ , ա՛յն ամէն անձանց՝ որ ո՛ր եւ է երկրի մը մէջ կարող կ'ըլլային Պարոն տ'Արվիլը տեսնելու կամ անոր վրայ խօսուիլը լսելու առիթն ունենալ , և ամէն օգտակար տնօրէնութիւններն ձեռք առնելէ վերջը , հարկ եղաւ համբերութեամբ սպասել :

Իսկ Տիկին տ'Արվիլ տուն դառնալով՝

իւր վաղաժամ եւ ժամանակաւոր այրիութիւնը կարգադրելու համար հրամաններ տուաւ : Իւր դուռը գոցեց ամէն մարդու առջեւ , չ'ուզելով եւ ո՛չ զոր ընդունիլ ի բացակայութեան իւր ամուսնոյն , միայն իւր հայրն ու մայրը , Պարոն տ'Արվիլի ծերունի քոյրն եւ եկեղեցւոյն քահանայն . դուրս կ'ելնէր միայն եկեղեցի երթալու համար , ա՛յն ալ միշտ հետը մէկն առնելով : Վերջապէս նայեցաւ որ ամէն բան , ամէն ժամանակ պատրաստ ըլլայ ընդունելու համար իւր ամուսինն՝ իւր վերադառնալ ուղած օրը :

Գ .

Պայծառ արեւու մը ճառագայթները թափանցած էին Սէն Բեյլի կոչուած բանտին մինչեւ բակը , որ յատկացեալ է կասկածելի համարուած բանտարկեցոց չրջագայութեան : Այս գունաթափ դիմօք եւ ցնցոտեօք հագուած թշուառաց մէջ առաջին ակնարկով կ'որոշուէին երկու մարդ որ հոս եկած էին սխալմամբ :

Ասոնցմէ մին նոր , մաքուր եւ պատուական զգեստներ հագած էր , եւ Նիքօլա Տիւբօրն էր այս : Բանտին արձանագրու-

Թեանց նայելով կը տեսնուէր թէ այս մարդս բանտն եկած էր ողորմելի վիճակի մը մէջ, հագած հին քանթալ մը, աղտոտ «Բլէ» մը, մերկոտն, գլուխը բաց, առանց շապիկի և առանց թաշկինակի. ունէր միայն 87 ֆըրանք 50 սանթիմ, որ դրուած էր բանտին սնտուկը:

Այս վիճակիս վրայ արգահատելով տնօրէնը, անմիջապէս այս եղելութիւնս հաղորդեր էր բանտարկելոց զգեստներն հագացող ընկերութեան նախագահուհւոյն, որն որ մէկը խրկեր էր, եւ նա՝ նորեկին բացարձակ մերկութիւնը քններ եւ բարեկիրթ մարդ մ'ըլլալը ճանչցեր էր:

Նիքօլա Տիւբօր յայտներ էր ազատաբար իւր թշուառութիւնը, և փափաք ցուցուցեր էր ունենալու վայելուչ հանդերձներ, նա՝ մանաւանդ ճերմակեղէն, որուն պակասութեանը վրայ շատ կը ցաւէր: Իւր այս օրինաւոր փափաքը լրացուցած էին անյապաղ խոստում առնելով իրմէ առանց վիճաբանութեան, թէ պիտի համաձայնէր բարեգործական ընկերութեանց կանոնադրութեանց՝ որոնց նպատակն էր բարեխառնութիւնը տարածել, ծխախոտի զեղծումը բառնալ եւ քաջալերել ի բարին: Ընկերութեան այս առատաստուութեան վրայ Նիքօլա Տիւբօր ուստիկանութեան գործա-

կալին դարձուցած էր շնորհակալութեան նամակաւ մը իւր զգեստները՝ որք թէպէտ եւ հին, սակայն ճոխութեան կերպարանք մ'ունէին:

Միւս մարդը բնաւ իրաւունք չ'ունէր մի եւ նոյն նպաստին, վասն զի հագուած եկած էր. իւր հանդերձներն շատ վայելուչ էին, որով մասնաւոր թշուառութեան մը կերպարանքն ստացած էր. վասն զի չը կայ ա'յնչափ տգեղ բան մը՝ որչափ նորաձեւ աղտոտ շապիկ մը. փայլուն՝ իսկ գարշապարները ծռած կօշիկներ, եւ անօրինակ եւ գէչցած զգեստ մը: Ասոր անունը Արթուր Բօմիէ էր. բայց ա'յս անունով ճանչցուած չ'էր. վասն զի իւր կենաց զանազան պարագայներուն մէջ աւելի նախաձեռար անուններ կրած էր, ինչպէս Ղէսթիւժիէր, Լա Ռօքի կում, Քապալիէրի եւ Բօլիւտօֆ: Կ'ըսէին որ առանց օրինաւոր պատճառի զանազան դումարներ սեպհականած էր իրեն:

Բարեսիրական ընտանութիւն մը հաստատուած էր սկիզբէն այս երկու բանտարկելոց մէջ տեղ, որով հակապատկեր մը կը ձեւանար ա'յն գինեմուլաց, աղքատ գողերու եւ ստորին պարահանդէսներն յաճախող մարդոց բազմութեան հետ՝ որով կը բաղկանար բանտին ժողովուրդը:

Արթուր Քօփէ տեսնելով առաջին օրը Նիքօլա Տիւբօրի ներս մտնելը ա՛յն արդէն ծանօթ վիճակին մէջ, անմիջապէս հասկցած էր թէ ծանօթանալու արժանի մարդ մ'էր, եւ Նիքօլա Տիւբօր առանց իրաց խորը թափանցելու, աւելի ընտրած էր ասոր հետ կենակցիլ քան թէ այլոց հետ, վախճալով ոջիլէ :

— Զեր գործն ո՞ր մնաց, պարո՛ն, ըսաւ Նիքօլա Տիւբօր :

— Ես այսօր շատ գոհ չեմ : Շատ տարիներ առաջ գործած եւ մոռցած ոճիրներս փնտռելու եւ քննելու ելեր եմ, հետեւաբար ամբաստանութեանց թիւն օր ըստ օրէ կ'աւելնայ : Այս կէտիս վրայ բարեփոխութիւն մ'ընել պէտք է . վասն զի՝ բռնաւ նկատողութեան չ'առնուիր թէ ո՞րչափ դժուարին է ամբաստանեալի մ' ինքզինք պաշտպանել այնպիսի ամբաստանութեանց դէմ որ հեռաւոր ժամանակի մը կը վերաբերին :

— Ստոյգ է : Շատ դժուարութիւն կը կրէ մարդ իւր անպարտութիւնը յայտնող վկայները նորէն գտնելու :

— Ասկից զատ զիս պատուիրակի (շօւր-շ) զրազիր կը կոչեն : Միայն վեց ամիս պատուիրակի զրազրութիւն ըրի, ա՛յն ալ տաս տարի առաջ : Եւ ես ա՛յն ատենէն ի վեր

ապրեցայ միշտ աղնուականի մը պէս առանց բան մ'ընելու, ժամանակս անցունելով ձիարչաւի, հանքային ջրոց բաղանեաց ակումբոց, թատրոններու եւ մասնաւոր սենեակներու մէջ : Սակայն ասոնց համար ես միշտ պատուիրակի մը գրադիրն եմ . կը տեսնէք որ նշանակութիւն չ'ունի այս բանս :

— Զարմանալի բաներ կ'ըլլան : Դուք ինձի չ'ըսի՞ք որ ձեր առած անուններուն կը հակառակին : Ինձի համար ալ բոլորովին ասոր հակառակն է . ես բնաւ անուն չեմ ընդունիր, եւ բռնի անուն մը կուտան ինձի : Կը տեսնէ՞ք որ բնաւ օրինաւորութիւն չը կայ :

Յետոյ, յանկարծ միտքը փոխելով, Նիքօլա Տիւբօր յաւելցուց կատարեալ երանութեան եղանակաւ մը .

— Ի՛նչ գեղեցիկ օդ :

— Այո՛, պատասխանեց Արթուր Քօփէ, նուազ կենդանի եղանակաւ . դուրսը շատ գեղեցիկ ըլլաւ է :

— Ստուգապէս, մարդ շատ հանգիստ է հոս :

— Բայց կին չը կայ :

— Ո՛չ, ո՛չ :

— Ո՞ւր կը տեսնէք հոս կին :

— Փառք Աստուծոյ, կին չեմ տեսներ հոս . եւ կին չը տեսնելու համար բանտարկել տուի ինքզինքս :

— Զեր գաղտնեաց խորը թափանցել չեմ ուզեր, պա՛րոն, բայց չեմ կրնար հասկընալ թէ . . .

— Կեցէ՛ք, ես կրնամ ձեզ պատմել իմ պատմութիւնս. եւ զիս մատնելով բնաւ չահ մը չէք կրնար ունենալ, միայն կ'աղաչեմ ձեզի, որ ուշադրութիւն ընէք ըսելիքներէս բան մը չըրայտնելու մէկու մը: Դուք պարկեշտ մարդ մի էք . . .

— Այս տունս՝ ուր պատահեցանք իրարու, կրնայ ձեզի երաշխաւոր ըլլալ այս բանիս, պատասխանեց Արթուր Բօմիէ, խոնարհելով շնական ժպիտով մը:

— Ես երջանիկ էի, պա՛րոն, չեմ գիտեր ի՛նչ հով փչեց գլխուս, ուզեցի աւելի երջանիկ ըլլալ: Զիս ամուսնացնել ուզեցին, եւ ես ականջ դրի այս աղէտալի խրատուս, որն որ սակայն պէտք էր զարթուցանել իմ կասկածանքս, վասն զի իմ լաւագոյն բարեկամներէս կուգար ինձի: Մի կարծէք թէ ես ամուսնութիւնը քննադատել կ'ուզեմ. կ'ուզես զայն համարէ ամենամեծ բարիք մը կամ հարկաւոր չարիք մը, ամուսնութիւնն իրաւացի բան մ'է: Բայց ո՛րպիսի շրջահայեցութեամբ պէտք է կատարել զայն: Քիչ մը գիտնալով այս բանս՝ իմ ընտրութիւնս ըրի ամէն երեւակայելի երաշխաւորութեամբ. ունէի հարստութիւն, գեղեցիկ

անուն մը, եւ արտաքին կերպարանք մը՝ որուն մնացորդը կը տեսնէք, եւ հետեւաբար կրնայի ընտրել բաւական ընդարձակ շրջանակի մը մէջ: Շատ պատուաւոր ընտանեաց աղջիկները մերժեցի, վասն զի միշտ անոնց վրայ կը տեսնէի բան մը՝ որ բոլորովին կատարեալ չ'էր: Ինձի կ'ըսէին որ աղէկ բան մը չ'էր ըրածս, թէ պէտք չ'է ա՛յդչափ պահանջող ըլլալ, թէ երջանկութիւնն աւելի կամ նուազ պակասութիւններէ կախում չ'ունի. ես այս ամէնուս չ'էի ուզեր հաւատալ: Ես կը պնդէի գտնել կին մը՝ որուն դէմ բան մը չը կրնայ ըսուիլ:

— Ա՛հ, կեցի՛ք շունչ առնեմ: Ըսել է թէ ամուրի մնացիք:

— Ո՛չ, ամուսնացայ:

— Ըսել է թէ ձեր պահանջումները բոլորովին մէկ կողմ դրիք:

— Բնաւ ամենեւին: Ես կատարեալ կին մ'առի:

— Հիմակ կը հասկնամ: Երբ հետն ամուսնացաք՝ կատարեալ էր, բայց յետոյ . . .

— Ո՛չ, չը հասկցաք. նա՛ միշտ կատարեալ է. եւ ահա՛ այս բանն է որ իմ կեանքս կը թշուառացնէ: Ամէն բան լաւ էր, հարստութիւնը բաւական՝ առանց անհամեմատութեան: Ընտանիքը՝ անսգլիւտ ընտանիք մը. ինքը հրեշտակ մը: Բարեկիրթ, ա-

զատ ցուցամոլութենէ . ուսեալ եւ ո՛չ իմաստակ : Դաշնակ գիտէ բայց չը զարնէր : Ո՛չ թէ գեղեցիկ է ա՛յն գեղեցկութեամբ՝ որ գոռողութեան աղբիւր մ' է կնոջ համար , եւ տանջանաց աղբիւր մը՝ ամուսնոյն համար , ա՛յլ ունի կանոնաւոր դէմք մը եւ վայելուչ հասակ մը : Երբ հետն ամուսնացայ , երկտասարդ աղջկան մը վայել համեստութիւն մ' ունէր . յետոյ , առաւ ա՛յն համարձակութիւնը՝ զոր կին մը պարտի ունենալ , առանց կորուսանելու իւր սեռին բնական եղած զգուշութիւնը : Երբ հետն ամուսնանալ ուզեցի , բնաւ արհամարհանք մը չը յայտնեց իմ անձիս համար . ո՛չ ալ աճապարանք մը ցցուց , որ կրնար անխոհական երեւիլ . հետեւապէս ամուսնացաւ իւր ծնողաց կամօքը , ա՛յն ճշմարիտ համոզմամբ թէ իւր ամուսնութիւնն իրեն համար մեծ բարութիւն մ' էր : Ամուսնութեանս նախընթաց օրը անհանգստութիւն մը տիրեց սրտիս : Իմ առած տեղեկութիւններս կարելի եղածին չափ կատարեալ , խորին եւ նուրբ ըլլալով հանդերձ , բնաւ փոքրիկ պակասութիւն մը չ'էի գտած : Եւ ահա՛ այս էր որ զիս անհանգիստ կ'ընէր :

Ինքնիրենս կ'ըսէի . « Այսչափ կատարելութիւն կարելի չ'է : Այս բացարձակ կատարելութեան երեւոյթին տակ ահագին

մոլութիւն մը ծածկուած ըլլալու է » : Բայց որովհետեւ բանը բանէն անցած էր արդէն , չէի կրնար ա՛յլ եւս ընկրկիլ . հարսանիքս կատարուեցաւ . միայն առաջին օրերն երկիւղի մէջ ապրեցայ : Փաղտնիքի մը երեւան ելնելուն կ'սպասէի միշտ : Բայց պարապ տեղը : Ժամանակն անցաւ , եւ դաղտնիք մը չը գտայ , որովհետեւ բան մը չը կար :

Վասն զի այս կինս արգարեւ կատարեալ էր , եւ այսօր իսկ բացարձակապէս կատարեալ կին մ'է : Ո՛հ , պա՛րօն , չէք գիտեր այս բանս ո՛րչափ վշտացուց զիս : Կին մը՝ որ միշտ ճշդութեամբ կը կատարէ իւր պարտքը , ո՛չ աւելի , ո՛չ պակաս , ասոր ի՛նչպէս բան ըլլալն հասկնալու համար , մարդ աչքով տեսնելու է : Իրեն՝ բնաւ ամենափոքր յանդիմանութիւն մ'ընելու պատճառ մը չ'ունէի . երբէք փոքրիկ քննադատութեան մը տեղի չը տուաւ : Եւ սակայն ես ա՛յս ամէնս անմիջապէս չը նշմարեցի : Ինչպէս որ կը հասկնաք , ես առաջին օրերը տուած էի զինքս բոլորովին տանս մէջ երկտասարդ կին մ'ունենալուս հաճոյից եւ ուրախութեան , հետեւապէս աւելի զբաղեալ էի սրտիս ճայնին լսելու , քան թէ կնոջս սիրտը նայելու : Սակայն կամաց կամաց հանդարտեցայ . եւ երբ նորութեան ջերմութիւնն անցաւ , ա՛յն ատեն

աւելի միջոց ունեցայ իմ երջանկութեանս տարածութիւնը չափելու : Այն ատեն սկըսայ դիտել Տիկին տ'Արփիլը . . . Այ, աւուհա ըսի : Աղաչեմ, մոռցէ՛ք զայն . . . : Եւ շուտով նշմարեցի որ այս կինս որոտած էր ամէն ըրածն աղէկ ընել : Ինձի համար սէր ունենալ կը թուէր . եւ կրնամ ըսել առանց ունայնամտութեան թէ ամուսնական սէր կը յայտնէր ինձի :

Բայց ես կ'զգայի որ ամուսնական սէր էր այս : Ես յանցանք չեմ սեպեր այս բանս իրեն . միայն այս սէրս երգուընցած էր ինձ . ես ալ միայն այս սիրոյս կ'սպասէի , եւ պիտի վշտանայի եթէ ուրիշ տրամադրութեանց մէջ տեսնէի զինքը : Բայց մեր մէջ չեմ գիտեր ի՞նչ էր այն օրինաւոր բանը՝ որ իմ պակասութեամբս կ'սկսէր թունաւորել իմ երջանկութիւնս : Ուրիշ կիներ ունին յոգնութեան վայրկեաններ , յորս կը մերժեն կամ չ'են ընդունիր կամովին իրենց ներշնչած զգացումները , կամ կ'ունենան կրից բորբոքներ որ անժամանակ կը յայտնուին . այս կինս բնաւ զիս չը ձանձրացուց եւ միշտ լաւ ընդունելութիւն ըրաւ ինձ : Արդ ինչ էր իսկ թէ սպարտական էր գոհութիւն եւ ուրախութիւն յայտնել ինձ , երբ իմ սէրս եւ գորովս ցոյց կուտայի իւրեան . եւ այս բանս կ'ընէր , երբ կը տես-

նէր որ զինքը չը ձանձրացնելու համար ինքզինքս կը զսպէի : Ես կ'զգայի որ ամէն սպարագայի մէջ կը կատարէի իւր պարտքը , այնպէս լաւ կերպով , որպէս պէտք է կատարէ մարդ մը , երբ պարտք մ'է կատարելիքը :

Մի եւ նոյն կատարելութիւնը ցոյց կուտար իւր ընթացիկ կենաց ամէն գործոցը մէջ . իւր արդէն ու զարդը՝ մեր վիճակին յարմար , ընտիր էր առանց նշանաւոր ըլլալու . սեղանը բաւականասիրութեամբ կը վաշլէր , կարասիները լաւ վիճակի մէջ էին , ծառաները բարեկիրթ , ծախքերը ճշդեալ , ըստ խոհական համեմատութեան կենաց զանազան պիտոյից մէջ : Եւ արդարեւ ա'յս այսպէս ըլլալու է : Եւ երբէք խոտորում մը , երբէք բնահաճութիւն մը , վերջապէս բան մը՝ որ խոհական եւ իրաւացի չ'ըլլայ : Նոյն իսկ հաճոյքն ունէր իւր իրաւացի տեղը մեր կենաց մէջ . հարկ էր միջոց միջոց թատրոն , նուազահանդէսի եւ սպարահանդէսի երթալ . բաւական բայց ո'չ շատ : Եւ ի'նչպէս որ կը տեսնէի զանի ինձի հետ , այնպէս կը գտնէի զինքը ամէն մարդու հետ . յարգանքը կապուած իւր հօրն ու մօրը , լի մեծարանք իւր միւս ազգականաց համար , սիրալիր իւր բարեկամահետ համար՝ ա'յն ալ չափաւորութեամբ , ինչպէս

որ վայել է կնոջ մը՝ որն որ նախ իր անձը պարտի իր ամուսնոյն։ Շրջահայեաց աշխարհի յարաբերութեանց մէջ, գթասիրտ թշուառաց համար, առանց խաբուելու սուտ աղքատներէ։ Բարեսէր՝ սակայն հաստատամիտ ծառայից հետ։ Այս ամէնս վերջապէս անտանելի եղաւ ինձ։ Աւելի կ'ընտրէի անոր վրայ տեսնել հարիւրաւոր պակասութիւններ, որոց դէմ կրնայի ինքզինքս պաշտպանել, քան թէ բաղխիլ միշտ այս անողբերի կատարելութեան՝ որուն դէմ ապագինեալ էի բոլորովին։

Տարիներով մրցեցայ, ուսանելով իւր կողմէն պարտութեան մը՝ որպէս զի ոտքերն իյնամ, եւ պակասութեան մը՝ զոր ներելու երջանիկ պիտի համարէի ինքզինքս։ Բնաւ եւ ո՛չ մէկ անգամ չը խոտորեցաւ ամենաբացարձակ ուղղութենէ։ Ալ խենդենալուս բան մը չը մնաց։

— Սիրելի պարոն՝, ըսաւ Արթուր Բոմիէ անկեղծաբար սրտաշարժեալ, բռնելով սիրով իւր ընկերոջ ձեռքերը, բայց պէտք էր ըսէիք այս բանս իրեն։ Որովհետեւ ա՛յդ-չափ անձնուէր է, ձեզի հաճելի ըլլալու համար բնութիւնը կը փոխէր։

— Այս ալ ըրաւ։ Չէի կրնար իրեն ըսել. «Դուք ձեր կատարելութեամբը զիս վերջին ծայր կը գրգռէք»։ Ինձի անհաճոյ

եղած բանը հարկ էր իրեն իմացնել, ա՛յս ալ անկարելի էր ինձի. ամէն ըրածը կատարելապէս լաւ է։ Բայց իրեն հակառակելու փորձ մ'ըրի, եւ ուզեցի իրեն ընել տալ իր չ'ուզած բանը։ Օրինակի համար, իրեն կը հարցնէի թէ ինչո՞ւ համար չէր պարեր. իսկոյն կ'սկսէր պարելու. և կը պարտաւորէի կեցնել զինքը՝ երբ որ յոգնած կը տեսնէի։ Եթէ այն ատեն իրեն հարցնէի թէ ինչո՞ւ համար ա՛յնչափ պարեր էր, կը պատասխանէր թէ ինձի հաճոյք պատճառելու համար էր։ Ի՞նչ ընէի։ Չէի կրնար ծեծել։

— Դուք բանը վերջին աստիճանի հասցուցեր էք։ Ինչո՞ւ չէիք թողուր որ իւր կատարելութիւնը պահէր։ Դուք ալ ձեր կողմէն ուրիշ տեսակ կեանք մը հնարելու էիք։

— Ա՛յդ ալ ըրի։ Շատ գէշ վարմունք մը առի ձեռք, որուն վրայ կը զոյջամ։ Բայց ա՛լ խելք չ'էր մնացեր գլուխս. խենդեցեր էի։ Մի՛ կարծէք թէ զուարճութեանս համար էր այս ամէնը. այլ անտանելի վիճակի մը մէջ էի։ Պօրտոյի թատրոնին մէկ աղջկանը հետ յարաբերութիւն կապած էի. եւ երբ տունէս կ'ենէի իմ ժամադրութեանցս երթալու համար, մեծ տաղտկութիւն մ'էր ինձ։ Բայց տան մը մէջ երկու կատարելութեանց համար տեղ չը կայ. եւ որովհետեւ

նա կը յամառէր բնաւ պակասութիւն չը գործելու, պէտք էր որ ես ունենայի պակասութիւններ: Եւ նա լսեց իմ անկարգութիւններս:

— Ըսել է որ ա՛յն օրը գեղեցիկ տեսարան մ'ունեցանք:

— Բնաւ ամենեւին: Ըսաւ ինձի թէ շատ վիշտ պատճառած էի իրեն եւ սկսաւ լալ: Վասն զի եթէ լալու չ'ըլլար, ըսել է թէ սիրտ չ'ունէր. եւ եթէ սիրտ չ'ունենար, կատարեալ չ'էր ըլլար: Բայց որովհետեւ իւր արտասուքն վիշտ կը պատճառէին ինձ, թէ պէտ եւ հարկաւոր եղածին չափ սահմանաւոր էին, ըսի իրեն թէ արդարեւ յանցաւոր էի ես. թէ բոլորով սրտիւ կը զըղջայի այս պակասութեանս վրայ, եւ նա՛ ալ ինձ ներեց ա՛յնպիսի վշտագին ժպիտով մը՝ որ ճշդիւ կը բովանդակէր ամէն ինչ որ կին մը պարտի կրել ա՛յնպիսի պարագայի մը մէջ: Ստուգապէս հրեշտակ մ'է այս կինս:

— Ո՛հ, ըսաւ Արթուր Բօմիէ կասկածանաց եղանակաւ մը, ես չ'եմ ուզեր սիրտդ վիրաւորող խօսք մ'ընել. բայց միթէ շատ ապահով էք թէ այս ամէն կատարելութիւն մեծ պակասութիւն մը ծածկելու համար չ'ըլլայ . . . :

— Երանի թէ ա՛յդպէս ըլլար: Եթէ վերան պակասութիւն մը տեսնէի, ես իմ փըր-

կութիւնս կը գտնէի: Բայց կ'երեւի թէ զինքը չէք ճանչնար: Իւր կեանքը ամենուէն ծանօթ է. իւր ամէն վարկենից հաշիւը կարող է տալ փաստերով եւ վիաներով: Ասկից զատ ո՞վ կրնայ ըլլալ ա՛յն մարդը որ կ'սմովին արհամարհէ ա՛յսպիսի կատարեալ արարածի մը յարաբերութիւնը:

— Ա՛յն ատեն ի՞նչ ըրիք:

— Ա՛յն ատեն իւր վարմունքին մէջ փոփոխութիւն մը մտցնելու համար ճանբորդութիւն մ'ընել տալու փորձն ըրի: Ճանապարհորդութիւնը չը սիրեր. բայց ուր որ ուզեցի երթալ, հետո եկաւ, ամենայն երկայնամտութեամբ՝ իւր հրեշտակային կերպարանքը զիմադրելով ամենայն նեղութեանց: Հարկ եղաւ իւր տեղը բերել զինքը, եթէ ո՛չ կը մեռնէր: Եւ յետոյ միայնակ գացի ես. մարդ խրկեց ետեւէս, բայց առանց գայթակղութիւն պատճառելու եւ գանգատելու: Ես նորէն ձգեցի գացի առանց ուր երթալս ըսելու իրեն. գտաւ հետքս նորէն. եկաւ զիս առաւ տեղս բերաւ, եւ աղաչեց ինձի որ ըսեմ իրեն թէ ի՞նչ էր ուղածս, պատրաստ էր ամէն զոհողութեանց. եւ ես ասոր կատարելապէս կը հաւատամ: Ա՛յս ալ պիտի ըլլայ նոր կատարելութիւն մը: Բայց ա՛յս անգամ զիս գտնելիք չ'ունի: Ես ամէն զգուշութիւններս ձեռք առած

եմ: Զգեստներս՝ որ կրնան զիս մատնելու ծառայել, խոշոր քարի մը կապուած ջուրին յատակն են: Զիս տանջանքի ալ ենթարկելու ըլլան, ո՛վ ըլլալ չը պիտի ըսեմ: Այս ոճիրներն՝ որոնց համար պատասխանատու եմ, ծանր ոճիրներ չեն. քանի մը ամիս բանտարկութեամբ կ'ազատիմ: Այս գերութեան ճաշակն առնելով կենաց միջոցներ պիտի հայթայթեմ անով ինձի: Ապրիլու միջոց մը պիտի գտնեմ, հոգ չէ՝ ինչպէս որ ալ ըլլայ, միայն թէ միանգամ եւս կնոջս երեսը չը տեսնեմ:

— Մենք նորէն կը գտնենք մէկզմէկ, ըսաւ Արթուր Բօմիէ զգածեալ կերպով մը: Կրնաք վստահ ըլլալ վրաս:

Դ.

— Նիքօլա Տիւրօօր է անուննիդ, հարցուց հարցաքննիչ դատաւորը:

— Ո՛չ, պարոն, բնաւ երբէք:

— Սակայն ա՛յս անունով նշանակուած էք դատաւարութեան թղթոց մէջ:

— Ես տեղեկութիւն չ'ունիմ այդ փոփոխութենէն:

— Ուրեմն ի՞նչ է անուննիդ:

— Ես ծննդական անուն չ'ունիմ:

— Սակայն ամէն մարդ ծննդական ա-

նուն մ'ունի: Անշուշտ տեղ մը ծնած էք, տարիք մը ունիք: ամուրի կամ ամուսնացեալ էք. կարելի է այրի էք:

— Այս ըսածնուդ եւ ո՛չ մէկը ճշմարիտ է. ես գոյութիւն չ'ունիմ:

— Ուրեմն ձեր վախճանման թուղթը պէտք է ցուցնէք:

Սակայն այս խիստ եզրակացութիւնն ընելով՝ չը կրցաւ խնդալը զսպել դատաւորը, հետեւապէս ըսաւ ո՛չ այնքան ծանրութեամբ:

— Եթէ ամէն մարդ ձեզի պէս պատասխանէր, վիճակագրութեան ցանկերը ի՞նչպէս պիտի լեցնէին:

— Ես ա՛յդ անպատեհութիւնը չը մտածեցի, ըսաւ ամբաստանեալն առանց շփոթելու:

— Թողունք այս կէտը: Դուք մուրացկանութեան, թափառականութեան եւ անպարկեշտութեան յանցանօք ամբաստանեալ էք: Բայց պարտիմ ձեզ յայտարարել թէ մուրացկանութեան յանցանքնիդ ըստ բաւականին ապացուցեալ չէ:

Ստոյգ է որ հասարակութիւնը գթալով ձեր վրայ, ձեզի ուտեստ եւ դրամ տուած է. բայց գործակալաց տեղեկագիրը չապացուցաներ թէ այս օգնութիւնները դուք խնդրած էք: Կ'երեւի թէ հասարակու-

Թիւնն այս օգնութիւններս ձեզի ինքնայորդոր րորած է : Սէնի մէկ գետափին վրայ ա'յնպիսի ողորմելի վիճակի մը մէջ գտնուեցնիդ կրնայ համարուիլ իբր անուղղակի կոչում մը հասարակաց կարեկցութեան : Բայց ես չեմ ուզեր չափազանց խստութեամբ վարուիլ ձեր հետ :

— Ճշմարտապէս ես բան մը չը խնդրեցի հասարակութենէն :

— Բայց խնդրելու զանազան եղանակներ կան : Լռելեայն խնդիր ալ կ'ըլլայ : Ի'նչ որ է նէ, ես մուրացկանութեան յանցանքնիդ զանց կ'ընեմ : Բայց թափառակա՛նութեան համար ի'նչ պիտի ըսէք :

— Թափառականութեան վիճակի մէջ գտնուելուս ըսելիք չունիմ : Սակայն իմ այս մասին ունեցած իրաւունքս ալ չ'եմ յիշեր, եւ օրինաց այս մասին արձակած վճիռն ալ չ'եմ յիշեր :

— Ես ըսեմ ձեզի . « Յօդուած 270^Բ . Թափառական կ'ըսուին անոնք՝ որ ո'չ որոշ բնակարան ունին, ո'չ ապրուստի միջոց, եւ որ սովորաբար արհեստ կամ գործ մը չ'ունին » :

— Ահա՛ բացարձակապէս ես ալ այդ վիճակին մէջ եմ :

— Ասոր պատիժը երեք ամիսէն մինչեւ վեց ամիս բանտարկութիւն է :

— Ես ալ գրեթէ այդպէս կը մտածէի :

— Բայց ստուգապէս թափառականութեան վիճակի մէջ էք :

— Այո՛, որովհետեւ ո'չ բնակարան ունիմ, ո'չ ապրուստի միջոց, եւ ո'չ ալ արհեստ :

— Բայց ա'յս ըսածներնիդ ապացուցանելու էք : Կը կարծէք որ ձեր պարզ յայտարարութեան վրայ պիտի դատապարտուիք : Այս ըսածներնիդ գոնէ հարցաքննութեամբ պէտք է հաստատուի : Արդ ես համոզուած չ'եմ որ դուք բնակարան չ'ունենաք : Ընդհակառակն ա'յնպէս կը կարծեմ որ բնակարան մ'ունիք, սակայն կը ծածկէք :

— Ես բացը կը բնանայի : Ասոր բնակարան չ'են ըսեր :

— Ձեր բնակարանէն դուրս ըլլանիդ չ'ապացուցաներ թէ բնակարան չ'ունիք : Իսկ գալով ձեր ապրուստի միջոցներուն, ստոյգ է որ ապրուստի միջոց ալ ունէիք, միշտեւ ձեր ձերբակալութեան մօտալուստ պահուն, որովհետեւ քաջառողջ էք, և դեռ նոր մարմնաւոր խնամքներ ընդունած էիք, որոնք կանոնաւոր եւ պարապորդ սովորութեանց նշաններն են :

— Սակայն . . .

— Չէ՛, զիս խաբելու մի՛ ելնէք : Դուք թափառական չ'էք :

— Բայց որովհետեւ այս յանցանքով կը հալածուիմ . . .

— Այո՛ կը հալածուիք . եւ ես սլարտաւորեալ եմ՝ հարցաքննելու զձեզ : Բայց եթէ հարցաքննութեամբ անպացուցութի թէ եղած ամբաստանութիւնն իրաւացի չէ , ես կրնամ ազատ թողուլ զձեզ :

Այս սպառնալեաց վրայ , պարօն տ'Արվիլլի գլխուն մազերը տնկուեցան : Կը յուսար որ բանի մը ամիս բանտարկեալ կը մընայ , որպէս զի ժամանակ ունենայ ետ դառնալու : Եթէ անմիջապէս ազատ թողուին զինքը , չ'էր գիտեր ի՛նչ ընէ , որովհետեւ կամ պիտի պատահէր իւր կ'ոջ կամ անոր բարեկամաց զորս անշուշտ զինքը փնտռելու հանած էր իւր կիներ : Բայց այս վիշտը միայն մէկ վայրկեան տեսց . որովհետեւ դատաւորը կրկնեց .

— Ուրիշ յանցանք մ'ալ ունիք , եւ այս յանցանքնիդ հաստատապէս որոշ է , որ է անպարկեշտութիւննիդ :

— Այո՛ , այդ յանցանքս , աղաղակեց Պատ'Արվիլլ , անուրանալի է :

— Ինքզինքնիդ պաշտպանելու համար ըսելիք մը ունի՞ք :

— Բնաւ ամենեւին :

— Լաւ , ըսաւ դատաւորը : Առէ՛ք տաբէք այս մարդը :

Հարցաքննիչ դատաւորը առաջին վայրկեանէն հասկցած էր թէ իւր առջեւ կեցող մարդը հասարակ չարագործ մը չ'էր : Նիքօլա Տիւբօր կոչած անձերինն ո՛չ մութացիկ մ'էր իրաւամբ , ո՛չ ալ իրօք թափառական մը : Նա կրնար մեծ եղեռնագործ մ'եղած ըլլալ ինքզինքը ծածկող . բայց զանի հարցաքննելէն վերջը՝ դատաւորին մտքին մէջ այդ պիտի ենթադրութիւն մը չ'ո մնաց : Իւր հարցաքննութեամբ նպաստաւոր տպաւորութիւն մը մնացած էր սրտին մէջ , եւ համազուած էր թէ Նիքօլա Տիւբօր աշխարհի ամենէն պարկեշտ մարդն էր :

Բայց ամէն դատաւորը կ'ուզէ որ մարդիկ պատասխանեն իրենց հարցմանցը : Իրենց արհեստին սովորութիւնները թոյլ չ'են տար իրենց հասկնալ թէ մարդիկ կրնան մասնաւոր պատճառներ ունենալ իրենց գործերը այլոց չը պատմելու . հետեւապէս յամառաբար մարդիկները խօսեցնել կ'ուզեն : Ուստի այս դատաւորս ալ գիտնալ ուզեց այս ամբաստանելոյս ինչպիսի մարդը ըլլալը : Այսու հանդերձ հասկեր էր այս բանիս դժուարութիւնը , որովհետեւ այս մարդս փոխանակ դատապարտութենէ մը վախնալու , գիտես թէ դատապարտութիւն մ'ընդունելու համար ամէն գիլմանց պատրաստ էր :

Մուրացկանութեան յանցանքը մէկ կողմ դրած էր . կը մնար թափառականութեան յանցանքը՝ որ կրնար հաստատուիլ : Իսկ անպարկեշտութեան յանցանքը յայտնի էր . բայց գործը չարունակելէ առաջ, դատաւորը հնարք մը փնտռեց որպէս զի Նիքօլա Տիւբօր հարկադրի ինքզինք ճանչցնելու . և գտած ըլլալ կարծեց այսպիսի տաղտկացուցիչ հիւրէ մը ազատելու ճարտար եղանակը՝ առանց զանի ազատ արձակելու :

Նիքօլա Տիւբօրէն ուզեց իւր գինուորական ծառայութենէ ազատած ըլլալուն վըկայագիրը . այս ալ բնականաբար չը կրցաւ ցուցնել զայն . հետեւապէս նկատուեցաւ իբրեւ պարտազանց : Ըստ օրինի, ա՛յն մարդը՝ որ իւր օրինաւորապէս պարտական եղած ծառայութեան ժամանակը լրացուցած չ'է, կը յանձնուի իւր բնական տեղւոյն գինուորական իշխանութեան ձեռքը :

Սիայն թէ Նիքօլա Տիւբօր բնակարան չ'ունէր . որովհետեւ կը հալածուէր իբրեւ թափառական :

Նիքէ միանգամ բանտարկուէր վճռոյ մը զօրութեամբ, իւր բանտը պիտի ըլլար իրեն համար իբրեւ օրինաւոր բնակարան մը . բայց բանի՝ որ նա ամբաստանութեան վիճակի մէջ մնար, անոր ո՛ր եւ է բնակարան լմ'ընծայե հակասութիւն մ'էր . վասն զի

բնակարան մը չ'ունենալուն համար ամբաստանեալ էր : Սակայն անկարելի էր ընդունիլ որ մարդ մը իւր գինուորական ծառայութիւնը կատարելու պարտականութենէն փախուստ տայ, կամ ինքզինք արդարացնէ զայն կատարած ոլլալուն՝ միայն ինքզինք ճանչցնել չ'ուզելով պարզապէս : Այս գիւրիին բան մ'էր :

Դատաւորն առիթ ունեցաւ այս մասին խորհրդակցելու գինուորագրութեան հրամանատարին հետ, որուն հետ սեղանի գլտնուեցաւ օր մը բարեկամուհւոյ մը տունը :

— Ուրեմն, երբ նա իւր դատապարտութիւնը կրէ, պիտի ուզէ՞ք զանի ինձմէ :

— Այնչափ սիրով : Գաղղիացի՞ է :

— Այնպէս կը նմանի :

— Բայց ա՛յսչափ բաւական չէ : Գաղղիական բանակին մէջ օտարական չ'ընդունուիր : Գաղղիացի ըլլալը ապացուցանելու է :

— Իւր ծննդեան վկայագիրը չ'ունիմ որ գիտնամ :

— Ահա՛ դժուարութիւն մը : Քանի՞ տարեկան է :

— Նրեսուն եւ հինգ քառասուն մը ըլլալու է :

— Տարիքը գիտնալս պէտք մ'է : Որովհետեւ եթէ տասն եւ ութ տարեկան չ'ըլլայ, գինուոր չը կրնար գրուիլ :

— Տասն եւ ութ տարեկանէն աւելի է :

— Ի՞նչպէս գիտէք : Մարդ ու մը տարիքը ակռաներուն նայելով չը գիտցուիր :

— Մօրուքն աղուոր մը եկած է :

— Սակայն մարդ տասն եւ եօթն տարեկան եղած ատենն ալ մօրուք կրնայ ունենալ : Ինչէ՞ն յայտնի է որ վաթսուն տարեկան չ'է :

— Ո՛չ, ո՛չ, ճերմակ մազ մը չ'ունի :

— Ես ալ չ'ունիմ, ադ կից ի՞նչ կ'եւնէ . թուղթ, վկայագիր պէտք է :

— Այդ չի կայ . բնաւ և ո՛չ մէկ թուղթ մը :

— Այսու հանդերձ ձեզի հաճելի ըլլալու համար ամէն ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ . բայց չ'եմ տեսներ ստուգիւ միջոց մը՝ որով կարենամ զինուորագրել մարդ մը, որ ո՛չ ազգութիւն ունի, ո՛չ տարիք, ո՛չ ալ անուն : Զեր մարդը բնաւ բան մը չ'ունի :

Հարցաքննիչ դատաւորը տեսաւ որ այս կերպով ալ այս գործս լուծում չ'ունէր, հետեւաբար հարկադրեցաւ Նիքօլա Տիւբօրը զրկել ոստիկանութեան ատենան : Բայց սխալ ընթացք մը բռնած չ'ըլլալու համար, եւ զգալով բարեսրտութեան բնական զգացում մը ա՛յսպիսի մարդու մը համար որ հեզ եւ անմիաս կ'երեւէր, թափառականութեան յանցանքն ալ մէկ կողմ դրաւ, պատ-

ճառելով թէ ամբաստանելոյն անբնական եւ անապրուստ ըլլալն ալ հաստատուած չ'էր . և մի միայն անպարկեշտութեան յանցանքը մնաց :

Պարոն տ'Արմիլ շունչ առաւ այս որոշումն լսելով, եւ մինչեւ դատաւարտութեւ ժամանակ կրցաւ խաղաղութեամբ վայելել առանձնութեան քաղցրութիւնները :

Արթիւր Բօմիէի երթալէն ի վեր՝ որն որ բանտէն հանուած էր դատաստանի ենթարկուելու համար եւ որ այլ եւս չ'էր երեցած, առանձին խուցի մը մէջ փակուած էր, եւ անպիտան մարդոց մերձաւորութեանէն ազատած՝ երկար օրեր կ'անցընէր առանց բան մ'ընելու, եւ վայելելով իւր մըտաց ազատութիւնը՝ զոր կը թողուր իւրեան իւր մարմնաւոր գերութիւնը :

Երկար ատեն սաստիկ գրգռութեան մը մէջ ապրած ըլլալով, այժմ հեշտաբար հանդարտութիւն մը կ'զգար զինքը միայնակ տեսնելով, ամրապէս եւ հաստատապէս պաշտպանեալ երկաթեայ վանդակներով, թանձր որմերով եւ անհամար նիզերով ա՛յն հալածման դէմ՝ զոր կրել տուած էր իւրեան իւր անզուգական կնոջ երկնային կատարելութիւնը : Այսուհետեւ իրեն համար ուշադրութիւն եւ խնամ ընծայող չը կար . եւ մէկը չը կար որ իւր դիմաց վրայ լրտես-

սէր իւր զգացմանց բացատրութիւնը՝ անմիջապէս զայն կատարելու համար : Այնուհետեւ ո՛չ պատրաստ սեղան կը գտնէր , ո՛չ պատրաստ անկողին , ո՛չ խաղաղութեան եւ երջանկութեան միջնորդ մը , ո՛չ անաշխատ կեանքի մը տեսարանը , եւ ո՛չ ալ ամենայն առաքինութեանց օրինակը :

Այնուհետեւ պարտաւորեալ չ'էր իւր ամէն տեսածին հաւանութիւն տալու , զոր կ'ընէր ըստ հարկի եւ յակամայից : Կրնար տրտնջալ , եւ իրաւունք եւ առիթ ունէր տրտնջալու այժմ :

Մանաւանդ երբ խաղաղ գիշերէ մը վերջը առաւօտուն աչքերը կը բանար , ձերմակ պատեր եւ փոփոխական երկնից մէկ անկիւնը կը տեսնէր , փոխանակ ա՛յն անփոփոխ դիմաց՝ որ կը ներկայէր իւր աշաց պարտուց կատարում , խաղաղական կեանք եւ ամենայն բարի բնազդմանց լըրումը :

Երբեմն երբեմն կը թողուր իւր ա՛յս քաղցր խորհուրդները , մտածելու համար թէ ի՛նչ պիտի ընէր ա՛յն օրը , երբ բանտէն դուրս արձակէին զինքը : Գիտէր որ այն ատեն իրեն համար պիտի սկսէին կենաց դժուարութիւնք . վասն զի շատ պարկեշտ եւ բարի մարդ մ' ըլլալով՝ չ'էր ուզեր շարունակ բեռ ըլլալ ընկերութեան :

Իւր տունը թողելէն ի վեր գթութեան շնորհւել ըրած էր իւր առաջին ճաշը , եւ ստացած էր 87 Փրանք եւ 50 սանթիմը որով կը յուսար ապրիլ իւր ազատութեան առաջին օրերը . մասնաւոր բարերարի մը շնորհիւ ընդունած էր իւր առաջին հանգերծները . եւ բարեգործական ընկերութիւն մը հայթայթած էր իւրեան այժմ հազած զգեստները : Վերջապէս այս վայրկեանիս կ'ապրէր ծախիւք նպաստողաց :

Այս ա՛յսպէս չ'էր կրնար տեսել միշտ եւ հանապաղ . իւր մտքէն չ'էր անցըներ բնաւ նորէն բանտ մտնել իրրեւ անուղղայ ոճրագործ մը , ո՛չ ալ ձեռք կարկառել անցորդաց՝ իբրեւ անկար թշուառական մը : Կ'ուզէր իւր ապրուստն իւր աշխատութեամբ ինքը վաստկիլ . եւ գիտէր որ ա՛յս ալ գիւրին բան մը չ'էր . սակայն ամէն բան աչքն առած էր , որ զէս զի նորէն չը կրէ իւր շրջթայն : Առանց ստակի ձգել եւ թալը հեռատեսութեան ոլակասութիւն չ'էր . հաշուեր էր որ , որովհետեւ խուզարկութիւններն ի դերեւ հանելու համար բոլոր ունեցածը ձեռքէ հանելու աստիճան յանձնառու եղած էր , հետեւապէս վրան ո՛չ ոսկի կրնար սպահել եւ ո՛չ ալ պահուիլ :

Զէր կրցած նաեւ վարկ մը բանալ տալ իրեն սեղանաւորի մը . վասն մի առաջին

անգամ որ ներկայանար սեղանաւորին դրամ առնելու համար, հո'ն գռնակին ետին նորէն պիտի գտնէր իւր կիներ: Հետեւապէս աշխատութեամբ պարտէր հայկաթ ել իւր ապրուստի միջոցները:

Սակայն ի՞նչ տեսակ աշխատութեամբ: Գեռ չէր գտած այս խնդրոյս լուծումը, երբ ոստիկանութեան դատարանին առջեւ երեւալու կոչուեցաւ, պատասխանելու համար ա'յն անկանոն վարմունքին նկատմամբ՝ որով յանցաւոր եղած էր:

Պ. տ'կրպիւ Ներկայանալով ի դատարան, թէպէտ եւ իւր օրոշումն անդ առնալի էր, սակայն թեթեւ սրտաշարժութիւն մը զգաց. իւր յանցանաց որովհետեւ լսելով՝ բոլոր ներկայ եղողները դարձան երեսը նայեցան. և եղած քննութեան հետաքրքրական եւ երգիծաբանական եղանակէն հասկցաւ թէ հասարակութիւնը կ'սպասէր այն դատերէն մէկուն՝ զորս ա'յնչափ կը սիրեն երիտասարդ փաստաբանը եւ ծերունի դրամատէրը:

Ձէր ախորժեք ենթակայ ըլլալ լրագրող տալիք գայթակղական լուրերուն, հետեւապէս միտքը դրաւ ինքզինը պաշտպանել: Բայց այս օրոշումն փալա'յի նման եկաւ անցաւ. մարդկային յարգանաց թ'լնդրութիւնները մէկ կողմ դնելով նորէն ձեռք ա-

ռաւ իւր կանխաւ բռնած ընթացքը, որու շեւով ո'չ վրիպիլ իւր երկրին դատական սովորութեանց պարտական եղած յարգանքէն, ո'չ ալ իւր շահուն պահանջած լուծութենէն:

— Միթէ դարձեալ, հարցուց իրեն նախագահը, չէ՞ք ուզեր ձեր ո'վ ըլլալն ըսել:

— Ո'չ, պարոն նախագահ:

— Անհաւատալի է արդարեւ որ ձեր կարգէն մարդ մը կարենայ մոռնալ վայելչութեան օրէնքները: Մարդ չը կրնար հասկընալ թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ ա'յդպիսի գործի մը շարժառիթը: Ձեր գերդաստանին մէջ խենդեր եղած են:

— Ձեմ գիտեր:

— Ապսէնթ կը խմէ՞ք:

— Երկու երեք անգամ խմած եմ:

— Ի՞նչ եղաւ ուրեմն ձեր նպատակը:

— Ես յոգնած էի կեանքէ: Բայց չ'ուզեցի անձնաստիպան ըլլալ, վասն զի լուծում մը չ'է այս բանս. հետեւապէս ուզեցի նոր կեանք մը սկսիլ թողլով հին կեանքս: Այնպէս գիտնալ թէ արդեօք պիտի կրնամ յաջողիլ առանց պարտական մնալու ո'չ իմ ծնողաց, ո'չ իմ ազգականաց կամ բարեկամաց եւ ո'չ ալ իմ ծանօթից: Հետեւապէս որոշած եմ արհամարհել ասրելու դժուարութիւնն առանց դրամագլխի, առանց

Նիւթի, առանց բարոյականի: Եթէ ըսելու
ըլլամ անունս, իմ ո՛վ ըլլաւ պիտի յայտ-
նուի. ա՛յն ատեն կրնայ գտնուիլ մէկը՝ որ
կարեկցելով ինձ զիս պահանջէ. եւ փոր-
ձառութիւնը չը կրնար ըլլալ յայնժամ կա-
տարեալ պայմանաց մէջ:

Իսկ զալով իմ զգեստուցս, ես զանոնք
ոչնչացուցի, որպէս զի կարենամ ըսել թէ
ես աշխարհ եկայ բան մը չ'ուենալով: Աս-
քելի է որ ես իմ այս փորձիս մէջ անյաջող
եղեմ. բայց մէկ անգամ փորձած կ'ըլլամ
գոնէ: Եթէ յաջողելու ըլլամ, պիտի բերկ-
րիմ մտածելով որ մերկ եւ միայնակ ըլլալով
աշխարհի վրայ, ապրելու միջոց մը գտայ,
գուցէ բարձրանալով մինչ յաւիտիսութիւն
եւ ի հարստութիւն:

— Բայց ներեցէք ինձ ըսել ձեզ թէ ձեր
փորձառութիւնը շատ գէշ կ'սկսի: Դուք
դեռ նոր կը գտնուէիք Սէնի եզերքը, որ
հասարակաց գթութիւնը ձեզի ուտեստներ
հայթայթեց. այնուհետեւ զգեստ հագցու-
ցին ձեզի եւ ձրի բնակարան մը տուին,
ա՛յնպէս որ դուք այժմէն տէր էք դրամա-
գլխի մը՝ զոր ո՛չ զօրութեամբ չահած էք և
ո՛չ ալ ճարտարութեամբ: Թէ որ հասկնալ
կ'ուզէիք իրօք թէ ի՞նչ բանի կարող էք,
պէտք էր որ վայրենեաց երկիր մը երթա-
յիք: Ասկից զատ դուք կենաց մէջ չը պիտի

մտնէք կատարեալ դիւրով մը. վասն զի
բանտէն դուրս ելած ատեննիդ, իբրեւ ա-
ռաջին դրամ պիտի ունենաք դատական
թղթեր:

— Ճշդիւ պարագայից այս մրցումն է որ
կը հաստատէ հաւասարակշռութիւնը: Եթէ
ընկերութեան պարտիմ ա՛յն առաջին օգ-
նութիւններն որով օգտեցայ, նմա պար-
տիմ նաեւ իմ գոյութեանս առաջին դժ-
ուարութիւնը: Վայրենեաց երկրի մը մէջ
մարդ չը պիտի օգնէր ինձ արդարեւ, բայց
դատապարտող ալ չը պիտի ըլլար: Եւ որով-
հետեւ ես իմ փորձս կ'ընեմ քաղաքակըր-
թեալ ընկերութեան մը մէջ, հետեւապէս
անոր շահն ու մնասը միանգամայն կ'ըն-
դունիմ:

— Սակայն ուրիշ առարկութիւն մը կայ
զոր չ'էք մտածած: Ի՞նչ որ ալ ըրեր էք ո-
չընչացնելու համար ձեր ունեցած անձնա-
կան բաները, դուք չ'էք կրցած մերկանալ
այն ժառանգական յատկութիւնները՝ զորս
պարտիք ձեր ծնողաց, ո՛չ ձեր ստացած
դատարարակութիւնը, ո՛չ ալ ա՛յն կարգ մը
դաղափարներն ու եղանակները, որ ձեզի
առանձնաշնորհութիւն մը կուտան բազմա-
թիւ մարդոց վրայ:

— Ես կ'ըսեմ թէ ձեր այդ ըսածները
շատ նուազ արժէք ունին իմ ունենալիք

գլխաւորութեանցս համար : Սակայն գուցէ ասոնք փոխարինուին աշխատութեան սովորութեան պակասութեամբ, գործնական իրաց անփորձութեամբ եւ ուղեղային մշակութեան մը ներած ջղային տկարութեամբ :

— Եթէ միայն այսչափ է ըսելիքնիդ, կըրնաք նստիլ :

Նախագահը քանի մը խօսք ըրաւ իւր ընկերաց հետ եւ ըսաւ .

— Վճիռն ութն օրէն պիտի տրուի :

Այս յետաճգութիւնն անհանգիստ ըրաւ պարոն տ'Արվիլն, որ վախցաւ շատ խօսած ըլլալու եւ յանգէտս վտանգաւոր տեղեկութիւններ տալուն համար : Սակայն ա'յնպիսի բան մը չը կար : Հետեւեալ շաբթուն ամբաստանեալը նորէն դատարան բերուեցաւ, որպէս զի լսէ իւր վճիռը՝ որ այսպէս խմբագրեալ էր .

« Դատարանը ,

« Նկատելով որ հաստատուած եղելութիւն մի է որ ամբաստանեալը Սէնի մէկ եզրին վրայ գտնուած է կատարեալ մերկութեան վիճակի մէջ . թէ լաւ մը լուսցած ժամանակ այս հասարակութեան առջև բաց տեղւոյս վրայ բազմաթիւ մարդիկ կրցան տեսնել եւ տեսան այս տեսարանս . թէ հետեւաբար ամբաստանութեան առարկայ եղող գործը անպարկեշտութեան ամէն պայ-

մանները կը բովանդակէ յինքեան .

« Նկատելով որ պատժական օրինաց 330րդ յօդուածն այսպէս խմբագրուել է թէ . Ո՛վ որ անպարկեշտութեան գործ մը գործելու ըլլայ, երեք ամիսէն մինչեւ մէկ տարի բանտարկութեամբ եւ տասն եւ վեց Փրանքէն մինչեւ երկու հարիւր Փրանքի տուգանքով կը պատժուի .

« Բայց նկատելով որ դիտաւորութիւնն եղեռնական գործին մէկ անհրաժեշտ տարրն է, թէ առանց դիտաւորութեան եղեռն չը կայ, եւ թէ այս գործիս մէջ ըստ արձանագրութեան սլաշտօնէից, ըստ վկայութեան վկայից եւ ըստ բացատրութեանց՝ զորս ամբաստանեալը տուաւ դատարանին, այս մարդս բնաւ դիտաւորութիւն չ'ունէր հրապարակային անպարկեշտութիւն մը գործելու .

« Նկատելով որ իրեն վերագրեալ գործը մտաւորական շփոթութեան մը արդիւնքն է, թէ վարչական իշխանութեան անկէ արգելու քաղաքին բարեկարգութեան հակառակ եղող այսպիսի գործերը, սակայն դատարանը չը կրնալով պատիժ մը տնօրինել ա'յնպիսի մէկու մը՝ որ իւր գաղափարաց շփոթութեամբ ազատ է ամէն պատասխանատուութենէ .

« Ազատ կը թողու ամբաստանեալը : »

Պարոն տ'Արվիլ արդարացած էր . սակայն նա չէր թողած դեռ իւր զարմացումը , երբ իւր արձանագրութեան ջնջումէն վերջը դուրս ելած ատեն , յանձնուեցաւ պաշտօնէից ձեռքն որոց գործն էր տանիլ զանի յիմարանոց :

Ե .

Շատ սիրուն ապաստանարան մ'էր այս տեղս : Պարոն տ'Արվիլ գեղեցիկ պարտէզի մը հովանեաց տակ , եւ հանդարտութիւն եւ զովութիւն ազդող ընդարձակ բակերուն մէջ ձեւեւելով , կը տեսնէր որ կեանքը գէշ բան մը չէ :

Ուրախ կ'ըլլար տեսնելով որ երջանկութիւնը տեսակ մը կատաղութեամբ կը հաւածէր զինքն այն օրէն ի վեր՝ որ թողուցեր էր իւր կինը : Այս կերպով ճակատագիրը փոխարինութիւն մը կ'ընէր իւրեան , բայց ինք աւելի դժուարութեանց կ'սպասէր . կարծեր էր որ անօթութենէ , դատաւորաց խստութենէն եւ բանտապահաց վայրագութենէն շատ նեղութիւն պիտի կրէ , իսկ ընդ հակառակն ամէն տեղ խնամք եւ համակրութիւն գտած էր :

Մարդիկ կրնային իրեն հետ վարուիլ

իբրեւ ընդ մուրացիկ . սակայն չէին ուղած այդպէս . հաւածել զինքն իրեւ թափառական մարդ , սակայն մէկ կողմ դրած էին իրենց այդ խորհուրդը . պատուհասել զինքն անպատուութեամբ եւ պատժով , սակայն վերջապէս անպարտ արձակեր էին զինքը :

Նա՛ ռ'ըջափ որ լուութիւն պահեր էր եւ չէր ուղած ինքզինք ճանչցնել , սակայն դարձեալ իւր հետը վարուած էին ակնածութեամբ որպէս թէ ծանօթ մէկն եղած ըլլար . եւ մտածեր էին իրենք իրենց թէ արդարեւ կարելի չէ՞ որ մարդս աշխարհի մէջ ունեցած դիրքը փոխէ , եւ թէ տեսակ մը անհրաժեշտութիւն կայ երջանկութեան մէջ ինչպէս ի թշուառութեան :

Հետեւապէս պարոն տ'Արվիլ մտաւորական ամենըջանիկ տրամադրութեան մը մէջ ներկայացաւ իւր մտաց վիճակը քննելու պաշտօնն ունեցող բժշկին առջեւ :

— Տեսնե՞ք , պարոն , ըսաւ բժիշկը . բացատրեցէք ինձ թէ ի՞նչ կ'զգաք :

— Ես յիմար եմ , պարոն բժիշկ :

— Յիմար մի , աղաղակեց բժիշկն ապշութեամբ . առաջին անգամն է որ այս ապաստանարանիս մէջ եղող մէկու մը բերնէն կը լսեմ այս խօսքս : Յիմար ըլլալնիդ ի՞նչպէս գիտէք :

— Եթէ յիմար եղած չ'ըլլայի, զիս հոս չ'էին խրկեր:

— Բայց կրնայ ըլլայ որ սխալած ըլլան: Վարչութիւնը խրկած է զձեզ հոս. բայց բժշկականութիւնը դեռ իւր վճիռը տրուած չ'է:

— Երբ իմ պատմութիւնս ընելու ըլլամ վարանմունք կը փարատին: Ես ազնուական եւ հարուստ էի, ամէնուն յարգանքը եւ իմ մերձաւորաց սէրը կը վայելէի. կին մը ունէի որ օրինակ է ամենայն առաքինութեանց եւ որուն միակ գործն ու զբաղումն է բարեգործութիւն ընել: Ահա այս կատարելութեան տանջանքէն ազատելու նպատակաւ էր միայն որ կենաց ամէն բաղցրութիւնները մերժեցի: Ասկից աւելի խենդ եւ յիմար կրնա՞յ ըլլալ մարդ:

— Այս ըսածդ պատճառներէ կախում ունի: Արդարեւ սոսկալի գրգռութիւն մը զգալու է մարդ ասլիքով ա՛յնպիսի անձի մը հետ՝ որ իւր մասնաւոր կեանքը չ'ունի, որովհետեւ իւր բոլոր գործերը կ'ենթարկէ ուրիշներուն կարծեաց: Այսպիսի անօգուտ վարմունք մը տեսակ մը պարսաւ է այլոց, եւ ես կը հասկնամ թէ դուք չ'էք կրցած հանդուրժել այս հալածման:

— Այո՛: Բայց գիտէ՞ք արդեօք թէ ի՞նչ պէս ըրի այս հալածումէս ազատելու համար:

— Գիտեմ: Ուրիշ միջոց չը կար:

— Հիմալ ինձի խենդ է չը՞ պիտի ըսէք:

— Ձէ՛, կրնաք խենդ ըլլալ. բայց տեսնելու եմ. ձեր ըսածն եւ ձեր ըրածը շատ բանաւոր կ'երեւի ինձ. բայց յիմարաց հետ բաւական գործ ըրած ըլլալով, անանկ եւրեւոյթներէ չ'եմ խաբուիր: Հասարակութիւնը չը կրնար երեւակայել թէ խենդերը ո՛ր աստիճան խորամանկ են. ճշմարտագէտ հրաշալի հաստատամտութիւն մը ցոյց կուտան ամենախելացի կերպով պատասխանելու համար իրենց ուղղեալ հարցումներուն: Ես դեռ չը պատահեցայ ա՛յնպիսի խենդի մը՝ որ ինքզինքը իբրեւ յիմար ցուցնելու գաղափարն ունենայ, հետազօտութիւններն ի դերեւ հանելու համար:

— Թո՛ղ այդպէս ըլլայ: Բայց եթէ մարդիկ համոզուելու ըլլան թէ ես ողջամիտ մէկն եմ:

— Տեսնենք: Ամէն ուզողը խենդ չ'ըլլար:

Եւ ա՛յն օրէն սկսեալ բժիշկը ձեռք առաւ ա՛յնպիսի միջոց մը, որով ընդհանրապէս լաւագոյն արդիւնքներ կ'ստացուին:

Պ. տ'Արվիլ պաղ ջրով լուացուելու ենթարկուեցաւ: Պ. տ'Արվիլ բանտին մէջ անցուցած երկար շաբաթներու միջոցին ջրոյ հետ նուազ եւ անկատար յարաբերութիւն-

ներ ունեցած էր . հետեւապէս ուրախութեամբ սկսաւ այն մեծ լուացումները՝ ուսկից զրկուած էր երկար ատենէ ի վեր : Ո՛չ թէ միայն պաղ ջրով լուացուելէ չէր խորչեր , այլ եւ հաճոյք կ'զգար զայն երկարաձգելով : Այս դրութիւնս քանի մ'օր շարունակուեցաւ և Պ. տ'Արվիլ շնորհակալութիւն կը յայտնէր այս մասին : Օր մը որ լուացումը մոռցուեր էր ,

— Ո՛ր է լուացումս , ըսաւ :

Գացին շուտ մը իմաց տուին բժշկին որ յիմարին մէկը պաղ ջրով լուացուել կ'ուզէր :

— Այդ մարդը խենդ է , ըսաւ բժիշկը :

Յետոյ գնաց գտաւ Պ. տ'Արվիլը եւ ջանաց տրամաբանել անոր հետ . սակայն խօսակցութիւնն իսկոյն նուաղեցաւ . վասն զի երբ յիմար մը կ'ուզէ ապացուցանել թէ ինքն ողջամիտ է , պարապ բան է անոր հակառակախօսիլ . եւ երբ մէկը ինքզինքին համար ես խենդ եմ կ'ըսէ , անոր պատասխանել չ'ըլլար : Վերջապէս բժշկին համբերութիւնը հատաւ և ձգեց գնաց ըսելով .

— Պա՛րոն , քա՛նի մը օրէն կը տեսնուինք :

Արդարեւ քանի մը օր վերջը , Պ. տ'Արվիլ կոչուեցաւ անօրէնին սենեակը , եւ նա իրեն յանձնելով իւր 87 Փր. 50 սանթիմը ,

մէկը դրաւ հետը՝ որ մինչեւ յիմարանոցին դռնը տանելով ազատ թողու գինքը : Հետեւաբար Պ. տ'Արվիլ ազատ էր այնուհետեւ : Բայց ի՞նչ պիտի ընէր իւր ազատութեամբ :

Պայծառ էր երկինք . քաղցրաշունչ հով մը փչելով ծաղկեալ պարտիզաց մէջէն կուգար բարեխառնելու ամառուան հեշտարար օրուան մը տաքութիւնը : Այնպէս կը թըւէր թէ բնութեան մէջ ամէն բան հանգրստեան եւ բարօրութեան մէջ էր : Պ. տ'Արվիլ զգալով գեղեցիկ օդին առթած բարեկեցութեան տպաւորութիւնը , ըսաւ ինքնիրեն թէ դեռ մտածելու ժամանակ ունէր : Իւր զրպանին մէջ ունենալով 87 Փրանք 50 սանդիմ , իւր ընելիք լաւագոյն բանն էր Փարիզ դառնալ եւ երթալ նախաճաշ մ'ընել : Ճշգիւ դռնէն քիչ մը հեռուն կառք մը կեցած էր :

— Կա՛ռավար , ազա՛տ ես :

Այս միջոցիս կառքին դռնակը բացուեցաւ , եւ կին մը իջաւ վար ցատկելով .

— Սո՛սթէն , աղաղակեց կինը Պ. տ'Արվիլի վիզը փաթթուելով :

Իւր կինն էր այս : Մտցուց զանի կառքին մէջ՝ որն որ բռնեց Փարիզու ճանրան . կինը իրեն ըսաւ .

— Կը ներեմ քեզի : Այս ըրածդ չատ

գէշ բան էր . բայց ես չեմ մոռցած թէ մենք միացեալ ենք միմեանց մինչ ի մահ : Այր եւ կին պարտին ամէն պակասութիւն եւ անիրաւութիւն մոռնալ, քան թէ խանգարել տան մէջ տիրելիք ներդաշնակութիւնը : Հոգ մ'ընենք . քեզի յանդիմանելու չեմ . նորէն սկսինք ապրիլ միատեղ ա'յն պէս, որպէս թէ այսպիսի բան մը պատահած չ'ըլար : Դու ալ ինձ պիտի ներես իմ ունեցած պակասութեանցս, վասն զի հարկաւ պակասութիւն մ' ունէի որ ձգեցիր գացիր : Պիտի ջանամ ուղղել զինքս և բնաւ երբէք չը հակառակիլ քեզի : Եթէ բացարձակապէս կատարեալ կին մը չ'եմ, ա'յդ ալ իմ պակասութիւնս չ'է . բայց պիտի ջանամ կատարեալ ըլլալու : Այս եղելութեանց մէջ փնտռեմ մը չը կայ . եւ ես ա'յնպէս կարգադրած եմ ամէն բան, որ դու տուն վերադառնաս առանց մէկու մը բացատրութիւն տալու : Ծնողքս քու բացակայութեանդ վերայ խօսելիք մը չ'ունին քեզի, իսկ մեր բարեկամները բնաւ տեղեկութիւն մը չ'ունին այս եղելութիւններէն : Ես միայն ինձ պահեցի ամէն տխրութիւն եւ ամէն անհանգըստութիւն : Վասն զի գիտեցք որ շատ անհանգիստ եղայ : Կը վախնայի որ թշուառութիւն մը չը պատահի քեզի . եւ ա'յնչափ տխուր էի եւ վշտացեալ, որ չ'եմ գիտեր

ի'նչ պիտի ըլլայի եթէ այս գործս աւելի երկար առեն տեւելու ըլլար : Օր մը Արթուր Բովիէ անուն մէկն եկաւ, ըսաւ ինձ թէ յանիրաւի հալածուելով քեզի հետ բանտարկուեր, թէ բարեբաղդարար իւր անմեղութիւնը ճանչցուեր եւ թէ իւր ազատութենէն վերջը իւր առաջին գործն եղած էր լուր բերել ինձ քու վրայօքդ : Միայն երեք հազար Փրանք կ'ուզէր քու ո'ւր ըլլալդ ինձ ըսելու համար : Երկու հազար Փրանք տուի . պարապ բան է ըսաւ . վերջապէս երկու հազար հինգ հարիւր Փրանքի իրաւախոհ եղանք : Ո՛հ, ո՛րչափ երջանիկ եմ նորէն տեսնելով զքեզ : Իսկ դո՛ւ :

— Ե՛ս ալ այնպէս, պատասխանեց Պ. տ'Արվիլ :

Բազդին այս վերջին հարուածէն բոլորովին յաղթուեր էր . ա'յլ եւս դիմադրելու զօրութիւն չ'էր մնացեր վրան, Ելաւ Պօրտօ գնաց եւ գլուխ խոնարհեցուց ձակատագրին զօրութեան առջեւ : Իսկ իւր 87 Փըրանք եւ 50 սանթիմը պարտաւորեցաւ աղքատաց տալու . ընկերութիւնն այնպիսի լաւ կերպով կազմուած էր որ իւր բոլոր բացակայութեան ժամանակ այս դրամէն բան մը չ'էր կրցած ծախսել :

Ասկից ժամանակ մը վերջը Արթուր Բո-

միէի սլատահեցաւ Փարիզ ճանապարհորդած
միջոցին :

Այս սուտ բարեկամս կը ջանար խուսիլ :
Պ. տ'Արզիլ դէմն ելաւ եւ ըսաւ .

— Զիս մատնելուդ համար նեղացած
չ'եմ ձեզի . վասն զի եթէ ա'յդպէս չ'ըլլար ,
ուրիշ կերպ պիտի ըլլար : Կը տեսնէ՞ք , սի-
րելի պարոն , երբ մարդս երջանիկ կը ծնի ,
բան մը չը կրնար ընել . կարելի չ'է որ եր-
ջանիկ չ'ըլլայ :

21661

21662

21663

2013

